

נחלקו הראשונים בדין כלי שיחד אותו למוקצה האם הופך להיות מוקצה בעצמו. וכן נחלקו בזה השו"ע והרמ"א. ולדעת הרמ"א שאוסר דינו ככלי שמלאכתו לאיסור

מוקצה מחמת חסרון כיס

מקור הדין

הגמרא מביאה יסוד לגבי כלים חשובים שמקפיד עליהם ומייחד להם מקום שאסורים בטלטול אפילו לצורך גופם

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכג עמוד א

הגמ' דנה בדין מדוכה ומביאה שאסור לטלטל אותה לצורך גופה, בתחילה רוצה להעמיד דין זה כרבי נחמיה שסובר שכלי שמלאכתו לאיסור לא ניטל אפילו לצורך גופו, ודוחה: דאמר רב חיינא בר שלמיא משמיה דרב: הכל מודים רבנן לאיפלגו אל"ך נחמיה בסיכי זירי ומזורי כלי כצעני הן, ודיננו הלוי פירש: כלי אורגני דכיון דקפיד עלייהו האומן, שלא יתלכלכו ואלא יתעקמו - מייחד להו מקום מקלה להו בדיים, הני נמי: מייחד להו מקום עלי ומדוכה.

גם לאחר גזירת נחמיה בן חכליה שחזרו להתייר טלטול כלים, השאירו איסור טלטול בכלים שמקפיד עליהם

2. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכג עמוד ב

תנו רבנן: בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת ותו לא, ולקמן אמרין דבימי נחמיה בן חכליה בבית שני גזרו על טלטול כל הכלים, כדי לגזור גדר להחמיר בליסורי שבת, מפני שהיו מקילין בה.

...התיירו, וחזרו והתיירו, וחזרו והתיירו עוד כשלאו שחזרו להזכיר קלת בליסור שבת, וחזרו והתיירו כשנזכרו יותר, וחזרו והתיירו, עד שאמרו: כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול מגינה גדולה שעשויה לקצוץ קורות ויתד של מחרישה הוא כלי גדול העשוי כסכין שבו עושין חריץ של הלם המענה, יתד של מחרשה בלעז, דהגן קפיד עליהו, ומייחד להם מקום, דלא חזו למלאכה אחרת.

מוקצה מחמת חסרון כיס מוסכם גם על רבי שמעון שמקל בסוגי מוקצה אחרים

3. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנז עמוד א

אבל מוקצה מחמת חסרון כיס - אפילו רבי שמעון מודה, דתנן: כל הכלים ניטלין בשבת, חוץ ממסר הגדול מגינה שהיא לאומנין לקצוץ בה עיס, ומוקצה מחמת חסרון כיס הוא, שלא יסתכרו חילייהו שחוא עשוי כסכין מלא פנימות. ויתד של מחרישה.

האם המוקצה תלוי ביחוד מקום

מהתוספות בשם ר"ש משמע שמוקצה מחמת חסרון כיס תלוי בקביעות מקום ודווקא שקובע לה מקום לגמרי

4. תוספות מסכת שבת דף מז עמוד א

בגמ' דעת ר' יוחנן שמנורה אסורה בטלטול כיון שקובע לה מקום ועל זה מקשה הגמ' והא כילת חתנים דאדם קובע לה מקום - פי' רשב"א דאדם קובע לה מקום כמו למנורה ואפ"ה שרי שמואל אלא ודאי לא חשיב קביעות שלה ושל מנורה קביעות אלא היכא דקבע מקום לגמרי כדאמר בפ' כל הכלים (לקמן קכג. ושם).

הרמב"ם לא כתב את התנאי של יחוד מקום אלא רק את הצורך בהקפדה מהפסד

5. רמב"ם הלכות שבת פרק כה הלכה ט

כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיון כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהן שמא יפסדו אסור לטלטלן בשבת וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס, כגון המסר הגדול ויתד של מחרישה וסכין של טבחים וחרב של אושכפים וחצין החרשים וקורנס של בשמים וכיוצא בהן.

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שי סעיף ז

מטה שיש עליה מעות... אבל אם אין עליה עתה מעות וגם לא היה עליה ביה"ש, מותר לטלטלה אפילו יחדה למעות והניחם עליה מבע"י, כיון שסילקן קודם בין השמשות.

הגה: ויש אוסרין בייחד לכך והניח בהם אף על פי שסילקן מבע"י (טור בשם ר"ת); ולכן אסור לטלטל כיס של מעות אף על פי שהוציא המעות ממנו מבע"י, א"כ עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מן היחוד, וכן נוהגין. (הגה"מ פכ"ה) מיהו לצורך גופו או לצורך מקומו. מותר.

הגמ"א מתקשה מדוע לא יהיה דין הכיס כמוקצה מחמת חסרון שאסור לטלטל בכל אופן. ונראה בדעתו שיחוד מקום אינו תנאי הכרחי למוקצה מחמת חסרון כיס.

7. מגן אברהם סימן שי ס"ק ה

ה מיהו לצורך וכו'. כ"כ ב"י לדעת הרא"ש וצ"ע דהא הרא"ש כתב דדמי לסיכי זירי ומזורי דכיון דקפיד עליה מייחד להו מקום וא"כ אפ"ל לצורך גופו אסור.

הבית מאיר מסביר ברמ"א שבכיס כיון שלא מייחד לה מקום אינו מוקצה מחמת חסרון כיס. ומשמע שזהו תנאי הכרחי.

8. בית מאיר אורח חיים סימן שי

והם דברים מותמיהם דבמטה דקדק הר"ת והרא"ש משום דמייחד ל"י מקום מקפיד עליו והוי דומיא דסיכי ומזורי דיש בהם משום מוקצה מחמת ח"כ כנ"ל ברשב"א אבל כ"כ כזה שקורין בייא גארטיל הא עינינו רואות דאין אדם מקפיד עליו למיחד לו מקום.

סיכום

בתוס' משמע שיחוד מקום הוא תנאי הכרחי למוקצה מחמת חסרון כיס וכן נראה דעת הבית מאיר.

ברמב"ם משמע שההקפדה על ההפסד היא התנאי למוקצה ולא הזכיר יחוד מקום וכן משמע במגן אברהם שאסר כ"כ של מעות.

פסק ההלכה

השו"ע לא הזכיר הקצאת מקום כתנאי למוקצה מחמת חסרון כיס

9. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף א

כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין של שחיטה או של מילה, ואיזמל של ספרים, וסכין של ספרים שמתקנים בהם הקולמוסים כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר ואם הוא אינו מקפיד לא הוי לדידיה מוקצה. משנ"ב ו, אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו.

הגה: וה"ה כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם. מג"א: דבכל דבר שדמיו יקרים אסור ונדבר שאין דמיו יקרים אם נתנן לאוצר אסור.

בביאור הלכה לכאורה תלה בהקצאת מקום, אמנם במשנ"ב לא הזכיר תנאי זה

10. באור הלכה סימן שח סעיף א

ובכולהו הטעם דכיון דקפיד עלייהו מייחד להו מקום:

אמנם יש לעיין שהשערי תשובה התיר לצורך מקומו ומשמע שאינו מוקצה מחמת חסרון כיס

16. שערי תשובה סימן שח

ובמח"ב כתב בשם שאלת יעב"ץ סימן ס"ג דכלי השעות גדולות העומדות בתיבות על הקרקע יש להחמיר בטלטול אם לא לצורך מקומו (וכ"כ במשנ"ב שח קסח)

מוקצה בכלי שמלאכתו להיתר

ראה במקור 4 בדעת הר"ש ששייך מוקצה גם בכילת חתנים למרות שכאורה היא כלי שמלאכתו להיתר.

וכן וראה ברמב"ם במקור 5 משמע ששייך מוקצה בכלי אכילה שמועדים לסחורה.

בשו"ע הרב כותב בפירוש שמוקצה מחמת חסרון כיס הוא רק בני שמלאכתו לאיסור שמקפיד עליו ועדיין מביא דין כלים העומדים לסחורה. ומשמע שכיון שעומדים לסחורה נותן להם דין מלאכתם לאיסור. אמנם סתם כלי היתר שבבית אינו מוקצה אפילו מקפיד עליו ומייחד לו מקום.

17. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שח סעיף ד

וכל הכלים שהם עומדים לסחורה והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשיש אף על פי שאינם כלים היקרים ביותר.

ואין צריך לומר כלים היקרים ביותר אף על פי שאינם לסחורה אלא שמלאכתם לאיסור ומקפיד עליהם מלהשתמש בהם תשיש אחר שלא יפחתו דמיהם אסור לטלטלו בשבת.

גם בספר תוספת שבת כתב בפירוש שאין מוקצה בכלי שמלאכתו להיתר ואפילו מקפיד עליו.

18. תוספת שבת סימן שי סעיף ז אות יג

ואם הוא דבר שמקפיד עליו ביותר כגון סכין של מילה דאית ביה תרי טעמי לאיסורא חדא שמלאכתו לאיסור דמכת זה מקצה דעתו מיניה וגם הוא חסרון כיס דמחמת כן מקצה דעתו טפי מיניה אסרו גם לצורך גופו ומקומו. אך אם הוא דבר שמלאכתו להיתר אף שיש בו חסרון כיס לא נגרע כוחו בשביל זה דכיון שיכול להשתמש בו בשבת כדרך תשישו בחול לא מקצה דעתיה מיניה כלל.

וכ"כ בחזו"ע (ג עמ' צא)

כלי פסח שמקפיד לא להשתמש בהם

19. שמירת שבת כהלכתה - הערות פרק כ הערה (עז)

(עז) דמכיון שבכל ימות השנה מקפידין שלא לטלטלם, י"ל דהו"ל כשעון קיר שקבעו לו מקום, ומקפיד שלא לטלטלו כלל, דאסור, הה"נ הכא

שיטות הפוסקים בכלי פסח

אשרי האיש (קפב סז), מאמ"ר (עז טז) שש"כ (כ כב) – כיון שמקפיד שלא להשתמש בהם הרי הם מוקצים. (ולשש"כ דווקא בכלים יקרים)

חזו"ע (עמ' ח) שלחן שלמה (שי יג ב) אינם מוקצים כיון שאינם עומדים למלאכת איסור (חזו"ע, שלחן שלמה) וגם לא יחד אותם כדי שלא לטלטלם כלל (שלחן שלמה). ואם היה מייחדו היה מוקצה גם בכלי היתר כשעון קיר)

ובאג"מ כותב שביעת המקום רק סימן להקפדה אך אינו תנאי בן לקולא ובין לחומרא

11. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כב

תשובה: לא בעינן ייחוד מקום. והא דמובא בגמ' דמייחד להו מקום, זה הו"י רק בגדר סימן שמקפיד על החפץ. וכן להיפוך, אין ייחוד מקום לחודיה הגורם שיחשב כמוקצה, דא"כ יהיה כל סמרטוט שייחדו לו מקום, מוקצה.

טלטול תמונות ושעון קיר

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שח סעיף ב

כל כלי, אפ"ל הוא גדול וכבד הרבה, לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו.

המשנ"ב כותב שקולת השו"ע היא דווקא כנמנע מלטלטלה מצד משקלה אבל אם נמנע בגלל הקפדת הפסד היא מוקצה ולכאורה אפילו בכלים שמלאכתם להיתר

13. משנה ברורה סימן שח ס"ק ח

(ח) וכבד הרבה - וה"ה אבן גדולה וקורה גדולה אם יש תורת כלי עליה דהיינו שמויחדים לתשיש שרי לטלטלן ובכלי מותר אפילו אינו רגיל לטלטלה בימות החול מ"מ לא אמרינן דמפני כבדותה הוא קובע לה מקום ומוקצה אותה מדעתו מלטלטלה.

ונראה דאם בימות החול הוא זחיר^א להניעה ממקומה^ב כדי שלא תפסד ותתקלקל ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלה:

החזו"א מציע שדבר שמשתשמים בו רק במקומו לא חשוב כלי לענין היתר טלטול

14. חזון איש אורח חיים, קונ' המוקצה - סימן מג אות יז

החזו"א מתקשה בדברי התוס' לעיל מדוע סבר בכילת חתנים שאפשא שתהיה מוקצה מחמת חסרון כיס הרי היא כלי שמלאכתו להיתר, ומוסיף: ואפשר לפרש לולא דבריהם ז"ל דהאי קובע לה מקום היינו שאין מטלטלין אותה אלא משמשין בה במקומה ובל שקובעין לה מקום לא חשיב כלי לטלטול, ופריך מכילת חתנים, ומיהו בקביעות מקום גמור כה"ג נמי אסור וכמש"כ לעיל סי' מ"א ס"ק ט"ז, לענין נר בשבת, וכ"כ אחרונים ז"ל דאסור. וכ"כ אחרונים ז"ל לאסור לטלטל מורה שעות שעל הכותל ע"י שעת שי"ח סק"ה ואין לו מקור נכון בגמ' אלא זכר לדבר מסוגין. (ולפי סברא זו אינו תלוי בשווי הכלי. וכן דעת הרמ"א ע"פ עדות בנו)

ומזה אסר בש"כ לטלטל שעון ותמונה אומנותית. וכן כלי כבד שינוק בטלטול

15. שמירת שבת כהלכתה פרק כ אות כב

כב. כל דבר שאדם קובע לו מקום מחמת ערכו הרב, ומקפיד שלא לטלטל אותו מחשש שמא יתקלקל, כגון שעון - קיר, תמונה אומנותית שמקפיד עליה, גם זה בכלל מוקצה מחמת חסרון - כיס הוא, ואין כל היתר לטלטלו. וכן ארון כבד שאדם נזהר שלא לטלטלו ממקומו, שמא יתקלקל עקב הטלטול, מוקצה הוא ואסור לטלטלו, אך מותר לפתוח את דלתותיו, וכן הדין לגבי מקרה, הרי הוא מוקצה, אבל מותר לפתוח דלתותיו. (וזה כדברי השו"ע הרב להלן שמקצה שייך בכלי שאינו עומד לסחורה דווקא אם הוא יקר. וכן דעת האור לציון ב (כ ב))

אמנם יש שהקלו בכלי שמלאכתו להיתר שאינו מוקצה כלל

שם הערה טז: וע"ע תה"ד סי' שלו סוס"ק ו, דכל נוי בית אף אם הם יקרים ביותר, מותר לטלטלם

סיכום להלכה מוקצה מחמת חסרון כיס

כלי שמלאכתו לאיסור שמקפיד על תשמישו – כלי שמלאכתו לאיסור שמקפיד שלא לעשות בו תשמיש אחר דינו כמוקצה מחמת חסרון כיס שהרי אין בדעתו שימוש היתר לעשות בו. ולכן סכין של מילה ושל שחיטה הם מוקצים בשבת (שו"ע שח א) וכן מכשירים אלקטרוניים יקרים, ניירות כתיבה מיוחדים, שיקים, כרטיסי אשראי, ניירות ערך, קבלות שמועדות לזיכוי מס וכד' (ש"כ כ יט-כ).

טלטול לצורך – מוקצה מחמת חסרון כיס אסור בטלטול לגמרי ואפילו לצורך גופו או מקומו (שו"ע שם)

אדם שלא מקפיד – דין זה של מוקצה מחמת חסרון כיס תלוי בדעת האדם, ואדם שדרכו שלא להקפיד ונוהג להשתמש בכלים אלו תשמישם אחרים, אין דינם כמוקצה מחמת חסרון כיס עבורו (משנ"ב שח ו)

יחוד לתשמיש המותר – כלי שמקפיד עליו וחל עליו דין מוקצה מחמת חסרון כיס יכול מערב שבת לייחד אותו במחשבה לשימוש בשבת ויהיה מותר בשימוש (שו"ע הרב שח ד. מאמ"ר עה ג. חזו"ע ג עמ' ג בהערה).

כלים שעומדים לסחורה או השכרה – כלי אכילה שעומדים לסחורה ומקפיד על תשמישם הינם מוקצים (רמ"א שח א' ע"פ ב"י שם. חזו"ע ע עמ' צד) ואפילו אין ערכם גבוה (ש"כ כ כא ע"פ שו"ע הרב) אמנם כלים שעומדים להשאלה או להשכרה מותרים בטלטול שהרי לא מקפיד על תשמישם (כה"ח טו)

כלי שמלאכתו להיתר בעל ערך שקובע לו מקום – יש אומרים שדינו כמוקצה מחמת חסרון כיס (ש"כ כ כב, אול"צ כו ב. הגרמ"א) ולכן תמונות יקרות הקבועות בקיר וכן שעון קיר יקר דינם כמוקצה. ויש אומרים שאינם מוקצה כיון שאין מוקצה בכלי שמלאכתו להיתר (חזו"ע ג עמ' צא).

כלים פשוטים שקובע להם מקום ונמנע מלטלטלם – כגון שעון קיר פשוט. יש אומרים שדינם כמוקצה מחמת חסרון כיס כיון שסוף סוף מקצה דעתו מלטלטלם (הגרמ"א מפי בנו הרב יוסף אליהו שליט"א) ויש אומרים שאינם מוקצים כיון שאינם בעלי ערך גבוה (ש"כ כ כב, אול"צ כו ב) או כיון שאין מוקצה בכלי שמלאכתו להיתר (חזו"ע שם)

פמוטות יקרים – פמוטות יקרים שלא הדליקו בהם בשבת יש אומרים שדינם כמוקצה מחמת חסרון כיס כיון שמקפיד עליהם (ש"כ כ יט) ויש אומרים שדינם ככלי שמלאכתו להיתר כיון שלא נעשה מלאכה בהם אלא עליהם, ובכלי שמלאכתו להיתר לא שייך מוקצה מחמת חסרון כיס ומותרים בטלטול (חזו"ע שם עמ' צ. וכן משמעות האול"צ יח כא שהתיר טלטול פמוטות לאחר תנאי גם לצרכם. וגם במאמ"ר עט מח לא חילק בתכלית הטלטול אך לא כתב בהדיא להתיר לצרכם). ויש שמתירים רק בחדשים כיון שהיעוד להדלקה אינו נותן להם שם איסור עד שישתמשו בהם לכך בפועל (שבט הלוי א נג)

כלי פסח – כלים המיועדים לפסח ומקפיד עליהם שלא לעשות בהם שימוש יש אומרים שדינם כמוקצה מחמת חסרון כיס (מאמ"ר עה טז. ש"כ כ כב) ויש מתירים (חזו"ע ג עמ' ח. שלהן שלמה שח יג ב) ובכלים פשוטים שניתן בקלות לקנות אחרים כגון כוסות רבו המתירים (ש"כ שם הערה עז) ויש אחרים (הגרמ"א ע"פ עדות בנו לעיל)

מצות שמורות – מצות שאדם שומר למצווה ומקפיד שלא לתת מהם לילדים אין לטלטל אותם בערב פסח שחל בשבת (ילקו"י שח לב. מאמ"ר עה יד. ש"כ כ כב)

סיכום שיטות פוסקי זמנינו בגדר מוקצה

חזון עובדיה (חזו"ע ג' עמ' צא) רק כלי שמלאכתו לאיסור הוא מוקצה מחמת חסרון כיס ולכן תמונה אפילו שקבע לה מקום לא תהיה מוקצה. וכן כלי פסח כיון שהם כלים שמלאכתם להיתר.

אור לציון (ב"ב טו) **ש"כ** (כ כב) **כ"כ** **בעל ערך** שמלאכתו לאיסור ומקפיד עליו שלא לעשות בו שימוש אחר. וכן **כלי שמלאכתו להיתר בעל ערך** שקובע לו מקום כגון תמונה יקרה שעל הקיר. ולכן תמונה סתם למרות שמקפיד שלא לעשות בה שימוש אינה מוקצה אבל תמונה ושעון יקרים שעל הקיר הם מוקצים.

הרב מרדכי אליהו – כלי שמלאכתו לאיסור שמקפיד שלא לעשות בו תשמיש אחר. או **כלי שמלאכתו להיתר שמקפיד שלא לטלטלו ואפילו אינו בעלי ערך**. ולכן גם תמונה או שעון פשוט שעל הקיר דינם כמוקצה. (שמעתי מהרב יוסף אליהו שליט"א שהיה נוכח במחלוקת הגרמ"א והאול"צ לגבי שעון קיר פשוט. שלגרמ"א הוא מוקצה כיון שמקפיד עליו ולא מטלטלו ולאול"צ אינו מוקצה כיון שאינו יקר ואין בו הפסד. ונראה שהוא כדעת החזו"א **א מג יז** שכשנמנע מלטלטלו אינו נחשב כלי)

אוכלין שמקפיד עליהם

המג"א כתב שמאכל שאסור באכילה וגם אין דרך לעשות שימוש אפילו לכלבים הוא מוקצה בשבת

20. מגן אברהם סימן תמו ס"ק ג

כתב ב"י בשם הריב"ש דאסור לטלטל החמץ משום דכל דבר האסור באכילה אפי' מדרבנן אסור לטלטלו בשבת... וא"כ בע"פ שחל בשבת אסור לטלטל חמץ בשעה ה' וכ"ה ברמב"ם ספ"ג מחמץ שכ' חמץ אחר ד' שעות כופה עליו כלי

וצ"ע אטו מי גרע מנבילה שנתנבלה בשבת דשרי לטלטל דחזי' להשליכה לכלבים ולכן נ"ל דדוק' פירות טבל אסור לטלטל או חלבים דלאו דעתיה למשדא לכלבים ... וכ"כ הטור דמותר לטלטלו בשעה ה'.

מכאן למד הפמ"ג לאסור לטלטל מצה שמורה בערב פסח שחל בשבת כיון שמקפיד לא לעשות אותה דבר

21. פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן תמד ס"ק א

יראה **דמצות מצוה** אסור לטלטל בשבת ערב פסח, דאסור באכילה מדרבנן בערב פסח, הוה מוקצה, **ושאר מצוה** יכול ליתן לעופות או לעכו"ם, מה שאין כן זו אין רוצה, כבסימן תמו"ו במ"א אות ג', יע"ש.

וכ"כ **מאמ"ר** (עה יד) **ש"כ** (כ כב), **ילקו"י** (שח לב).